

PODEMOS

Upor v središču španske politike

NACHO CORREDOR

Raznovrstni dejavniki in razsežnosti evropske krize imajo neposredno, čeprav ne izključno vlogo pri vzniku pojavov, ki so v zadnjih letih z vso silo vdrli na politični in družbeni oder Stare celine. Izven kriznega konteksta je nemogoče razložiti, kako sta v Italiji Gibanje 5 zvezdic in njegov voditelj Beppe Grillo uspela postati množični fenomen; kako je Syrizi in Alexis Tsiprasu uspelo zavladatai v Grčiji; kako je mogoče, da sta se v Franciji Nacionalna fronta in Marine Le Pen zavihteli na vrh večine volilnih anket; kako je v Kataloniji gibanje za neodvisnost pod vodstvom Arturja Masa uspelo doseči družbeno podporo, kakršne ni imelo nikoli v zgodovini; ali zakaj se je na vsedržavni ravni v Španiji uveljavila politična formacija, kakršno je gibanje Podemos, in voditelj, kakršen je Pablo Iglesias. Med omenjenimi pojavi sicer obstajajo pomembne razlike (nacionalizem Le Penove je izključujoč in mestoma rasističen, nacionalizem Arturja Masa ne; Gibanje 5 zvezdic nima jasne ideologije, kar za Syrizo ne velja itd.), vendar hkrati obstaja izrazita podobnost, kar se tiče njihovih projektov in strategije. V trenutku, ko je postalo očitno, da številni evropski voditelji niso sposobni usmerjati usode svojega naroda, v trenutku, ko je večina vladajočih sil sprejela predpostavko, da ne obstaja alternativa prevladujočim gospodarskim in družbenim politikam, v trenutku, ko sta politiko v veliki meri zamenjali ekonomija in neoliberalna doktrina, se vsi ti projekti predstavljajo kot orodja emancipacije, kot orodja za izgradnjo pristnih političnih projektov, ki obljublajo vzpostavitev skupnega političnega obzorja. Proti scenariju skrajnega pragmatizma in varčevanja – politika. Proti tradicionalnim političnim silam, ki jih je povozil čas – novost. FOTOGRAFIJA: AHORA MADRID/Flickr

Gibanje 5 zvezdic, pa tudi Syriza in Nacionalna fronta, se pred državljani predstavljajo kot projekti, ki hočejo vrniti oblast državljanom (drugo vprašanje je, koga smatrajo za državljane) pred grožnjo sovražnika, ki ogroža skupnost (Le Penova se osredotoča na priseljenke, Tsipras na trojko, Mas na špansko državo). Skupaj, razglašajo vsi ti projekti, bomo uspeli izgraditi politično bodočnost, kakršno si zaslužimo (kot Francozi, Grki, Katalonci). Vsa ta gibanja uporabljajo strategije, ki jih lahko, v skladu s terminologijo in premisleki, ki jih je podal pokojni argentinski politolog Ernesto Laclau (ki je, ne po naključju, eden od referenčnih mislecev ustanoviteljev Podemos), označimo za populistične: jasno definiran skupinski »jaz« (Ljudstvo, Grki, Katalonci, Francozi, preprosti ljudje), ki se zoperstavlja zunanjemu sovražniku (establišmentu, trojki, španski državi, neznanemu).

V članku bom skušal odgovoriti na nekatera vprašanja, ki jih, tako v Španiji kot v Evropi, vzbuja nagli vzpon nove politične stranke, imenovane Podemos (Zmoremo), ki se je prek institucij demokratične države podala v boj za prevzem oblasti. Soočeni smo torej s politično formacijo, ki se poslužuje populističnih strategij, a popolnoma sprejema pravila zahodne liberalne demokracije in predstavniškega sistema. Njen prvi naskok na institucije se je začel pred dobrim letom, maja 2014, ko je dosegla dober rezultat na volitvah za evropski parlament. Od tedaj se je povzpela na vrh volilnih anket, na nedavnih lokalnih volitvah pa je, predvsem v urbanih okoljih, dosegla spodoben rezultat in nekatere pomembne simbolne zmage: s pomočjo zaveznikov si je med drugim zagotovila županstvo v obeh metropolah, Madridu in Barceloni.

Zakaj in kdaj se je pojavil Podemos? Kateri so njegovi cilji?

Gibanje 15M: priložnost za novo silo na levici

Maja 2011 je, podobno kot pri gibanju *Occupy Wall Street*, prišlo do spontane in nepričakovane množične mobilizacije državljanov, ki so zapolnili trge večjih španskih mest. Pojav je kmalu dobil ime 15M, po datumu prvih demonstracij v središču prestolnice. V gibanju so sodelovali predvsem mladi, rojeni po Francovi smrti; gre torej za prvo špansko generacijo – lahko rečemo kar v vsej zgodovini te države –, ki je odraščala v demokraciji. Zahtevali so drugačen tip ekonomskih politik in izpostavljali nujno po izboljšanju odnosa med volivci in njihovimi izvoljenimi predstavniki. To je bil eden prvih simptomov krize španskega političnega sistema, ki se je rodil z ustavo leta 1978, hkrati pa tudi prvi množični protest (če odštejemo običajna sindikalna zborovanja) po izbruhu gospodarske krize in uvedbi varčevalnih ukrepov.

Čeprav je vodilni glas v gibanju, tudi po zaslugi medijev, kmalu prevzela skupina politično zelo aktivnih levičarskih mladostnikov, je v 15M sodelovala zelo raznolika paleta ljudi, kar se je med drugim odražalo v visoki podpori, ki so jo protesti uživali v javnosti: po anketah naj bi prizadevanja *indignadosov* podpiralo kar tri četrtine prebivalstva. Pojav je vzbudil zanimanje pri širokem spektru političnih predstavnikov. Jasno se spominjam, da sem v tistih dneh na barcelonski Plaça Catalunya, epicentru množičnih mobilizacij

v katalonski prestolnici, srečal celo vrsto sredinskih politikov, ki so z zanimanjem spremljali zborovanja, v iskreni želji, da bi s prve roke skušali razumeti, kaj se dogaja. Carles Campuzano, katalonski desnosredinski poslanec, ki se zavzema za neodvisnost in pripada konservativno-liberalni stranki Arturja Masa, Carina Mejías, do nedavnega poslanca konservativne Ljudske stranke in po novem barcelonska mestna svetnica na listi liberalnega gibanja Ciudadanos, nekdanji socialdemokratski poslanec Josep Maria Balcells in sedanji vodja mestne sekcije katalonskih socialnih demokratov v Barceloni Jaume Collboni so bili nekateri izmed pomembnejših predstavnikov, ki so razumeli pomen mobilizacij in brez vsakršnega medijskega pompa pohiteli na mesto dogajanja, da bi situacijo preverili na lastne oči.

Državljske mobilizacije so nihale med spontanostjo in organizacijskimi naporji tradicionalnih protiglobalizacijskih in protisistemskih združenj, ki so nepogrešljiva v vsaki tovrstni manifestaciji. Tedaj se je prvič zgodilo, da so te skupine dejavno sodelovale pri artikulaciji sporočil, ki so uživala podporo večine španskega prebivalstva. V tem kontekstu ter v organizacijski strukturi, ki je vzniknila iz četrtnih svetov, univerzitetnih krožkov in državljskih platform (kot sta na primer *Democracia Real Ya!* ali PAH, Platforma žrtev prisilnih izselitev) in oblikovala protestno mrežo proti varčevalnim ukrepom in za več demokracije, je treba iskati izvore Podemos in socializacijsko izkušnjo večine njegovih članov in voditeljev.

Do izbruha 15M je prišlo leto dni po tem, ko je socialistični premier José Luis Rodríguez Zapatero ob prihodu ekonomske krize v Španijo naznanil prve varčevalne reze, oziroma nekaj mesecev po tem, ko je taisti Zapatero prejel pismo Evropske centralne banke, v katerem je bil pozvan k sprejemu ukrepov, ki bi odražali jasno zavezo njegove vlade na področju varčevanja in vračila dolga. Posledica tega poziva je bila polemična sprememba španske ustave, glede katere sta se v slabem tednu dogovorili obe največji stranki, PSOE (socialisti) in PP (konservativci), in katere namen je bil fiksirati plačilo dolga kot strateško prioriteto države. Nekaj mesecev kasneje, novembra 2011, je Ljudska stranka (PP) pod vodstvom Mariana Rajoya zmagala na volitvah in dosegla absolutno večino v parlamentu ter le še utrdila usmeritev, ki so jo glede reševanja krize začrtali njeni levosredinski predhodniki.

Če povzamemo: leto 2011 so Španijo zaznamovale množične državljanske mobilizacije proti varčevalnim ukrepom, ki so opozarjale na odgovornost tradicionalnih političnih elit za nastalo situacijo in zahtevale izboljšanje demokratičnega nadzora nad institucijami. Sočasno pa je globok poraz socialistov na lokalnih volitvah v pogojih dvostrankarskega sistema omogočil zmago Ljudske stranke, ki se je ponovila še na parlamentarnih volitvah; ta je v kampanji poudarjala predvsem napake predhodnikov, ko je prišla na oblast, pa le še okrepila politiko varčevalnih ukrepov, zaradi katere so se državljani odvrnili od socialistov. Čeprav je obstajalo razširjeno (in utemeljeno) prepričanje, da sta tako PP kot PSOE globoko soodgovorni za krizo, v kateri se je znašla država, pa ni bilo nobene poli-

tične alternative, ki bi zmogla izkoristiti to ljudsko nezadovoljstvo. Vse do danes Ljudska stranka in socialisti namreč povsem obvladujeta špansko vsedržno politiko, čeprav so nedavne lokalne volitve znatno zmanjšale njuno premoč na regionalni in občinski ravni. PP in PSOE skupaj zasedata 296 od 350 poslanskih sedežev v španskem kongresu, z velikansko prednostjo pred tretjo in četrto parlamentarno silo: katalonski desnosredinski nacionalisti imajo 16 sedežev, Združena levica, v katero je vključena Komunistična partija, pa 11. Ta anomalija – ni ravno logično, da znaten delež prebivalstva podpre proteste, ki kritizirajo vladno politiko varčevanja, na volitvah pa z enormno večino zmagajo stranke, ki takšne ukrepe podpirajo – je v krogih alternativne levice vzbudila upanje za volilni preboj. Med njimi je bila najbolj odločna Protikapitalistična levica (*Izquierda Anticapitalista*), ki je v nastali situaciji videla priložnost za lastno uveljavitev.

Med utopijo in pragmatizmom: izvori Podemosa

Od leta 1986 dalje je Komunistična stranka, ki je imela ključno vlogo pri tranziciji iz diktature v demokracijo, skupaj z manjšimi levičarskimi in okoljevarstvenimi skupinami oblikovala koalicijo, imenovano Združena levica (*Izquierda Unida*). Uspehi te formacije so bili spričo dokaj uspešnega pragmatičnega reformizma socialistov vselej precej skromni, v zadnjem desetletju pa je doživela razkroj, značilen za tradicionalne politične sile. Poleg tega je bila, kot je običajno za levičarske skupine (pomislimo na karikaturo, ki jo v filmu *Life of Brian* poda Monty Python: malenkostno rivalstvo med Ljudsko fronto Judeje in Judejsko ljudsko fronto), nagnjena k žolčnim frakcijskim sporom; v radikalnih skupinah se kajnovskim bojem, značilnim za vsakršno politično organizacijo, pridružuje še večna napetost med utopijo in pragmatizmom. Ena od skupin, rojenih iz frakcijskih sporov znotraj Združene levice, je bila Protikapitalistična levica.

Protikapitalistična levica je bila (danes ne obstaja več, kasneje bomo videli, zakaj) izrazito protisistemska politična stranka, tako rekoč brez volilne baze. Glede na politične in družbene okoliščine in glede na počasni, a neizogibni zaton Združene levice, je v danem trenutku prišla do zaključka, da bi lahko s pomočjo priljubljenega kandidata zasedla prazno volilno nišo in si priborila dovolj veliko podporo, da bi odločilno pripomogla k vladni stabilnosti in prek koalicijskih dogovorov dobila besedo pri državnih politikah. V ožji izbor za novi medijski obraz stranke sta se uvrstila Ada Colau (sedanja barcelonska županja, ki je bila tedaj izjemno priljubljena predstavnica za stike z javnostjo Platforme žrtev prisilnih izselitev) in Pablo Iglesias, mlad profesor na ugledni madridski univerzi Complutense in duhovni vodja skupinice madridskih protikapitalističnih intelektualcev, ki je zaslovel po zaslugi suverenih nastopov v nenaklonjenih okoljih privatnih televizij.

Ko je Colauova zavrnila ponudbo, da bi prevzela prvo mesto na strankini listi, so se strategiji Protikapitalistične levice obrnili na Iglesiasa. Ta je bil (tako kot druga dva soustanovitelja gibanja Podemos, ekonomist Juan Carlos Monedero in politolog Iñigo

Errejón) priljubljen univerzitetni profesor in reden gost televizijskih pogovornih oddaj. Vrsto let je delal kot zunanji svetovalec za nekatere populistične latinskoameriške vlade, v domovini pa je bil znan predvsem kot koproducent priljubljenih internetnih oddaj. Toda v širši javnosti je zaslovel kot reden udeleženec polemičnih pogovornih oddaj na kanalu *Intereconomía*, izrazito konservativni zasebni televiziji, ki je v svoji programski shemi najbrž potrebovala sogovornika s poudarjeno levičarskimi stališči, da bi tako legitimirala radikalnost lastnega diskurza.

Iglesiasa so torej postavili na čelo volilnega zavezništva, imenovanega Podemos, kar ni nič drugega kot španski prevod znamenitega slogana Obamove kampanje, »Yes We Can!«. Grupacija, v kateri so glavno vlogo prevzeli mladi aktivisti in intelektualci brez politične kilometrine ter stari levičarski mački iz akademskih krogov, je volilni krst doživela na evropskih volitvah maja 2014. Na njih so nastopili s programom, ki jih je umeščal levo od socialistov in je bil veliko bolj razdelan od splošnih formul Združene levice. V kampanji pa so nastopili z retoriko, usmerjeno proti političnim elitam. Proti pričakovanjem je bilo med izvoljenimi evropskimi poslanci pet njihovih; s tem so si prislužili pozornost javnosti, pa tudi strupen odziv s strani ostalih političnih formacij. Od takrat naprej je s pomočjo diskurza, osredotočenega na izpostavljanje obstoja politične »kaste«, odtujene od državljanov (sporočilo, ki privlači tako volivce na desnici kot na levi), njihova priljubljenost poletela v nebo: že nekaj tednov po evropskih volitvah so jih ankete postavljale na prvo mesto na bližajočih se parlamentarnih volitvah. Od tedaj je njihova priljubljenost sledila vzponom in padcem, značilnim za javnomnenjsko dinamiko, a uveljavili so se kot resen pretendent za prevzem oblasti.

Od revolucije k pragmatizmu

Pričakovanja, ustvarjena po evropskih volitvah, in proces preobrazbe volilnega zavezništva v stranko so povzročili prva resna trenja med predstavniki Protikapitalistične levice ter triumviratom, ki so ga sestavljali Pablo Iglesias, Iñigo Errejón in Juan Carlos Monedero. Medtem ko so prvi hoteli trenutek izkoristiti za popularizacijo in širjenje programa z jasno protikapitalistično vsebino, so drugi opozarjali, da Lenin ni postal priljubljen z zagovarjanjem revolucije, temveč z obljubami o »kruhu in miru«; izpostavljali so torej potrebo po minimalni programski platformi in hitro razumljivih sloganih, ki lahko privabijo množice, in predlagali populistično strategijo, ki bi »kolektivni jaz« zoperstavila zunanjemu sovražniku. Za razumevanje strategije, ki jo je ubral Podemos, je dovolj, da si ogledamo posnetek, ki ga je Iglesias posnel kot repliko na kraljev govor leta 2013, s piratsko zastavo v ozadju. Ko so ga tovariši vprašali, zakaj ni raje uporabil republikanske trobojnice, je odgovoril, da piratska zastava deluje »mnogo bolj združevalno«. Na vrhuncu teh notranjih trenj, junija 2014, je Monedero (ki je moral nekaj mesecev kasneje odstopiti z vodstvenih položajev v stranki zaradi povezanosti s fiktivnim podjetjem, ki je prejelo denar od venezuelske vlade) izjavil, da se znotraj Podemosa prip-

ravlja »državni udar«. Meril je na namere Protikapitalistične levice, da bi obvladovala organizacijsko strukturo in strategijo nove stranke. Zgodilo pa se je ravno obratno. Triumvirat je formalno ustanovitev stranke izkoristil za uvedbo klavzule, ki članom prepoveduje, da bi bili hkrati člani katere druge politične stranke. Protikapitalistična levica se je zato morala razpustiti, da bi lahko njeni člani kandidirali za vodilne položaje v Podemosu. Tu pa so doživeli popoln poraz in bili potisnjeni v osamo. Spor se je torej končal s popolno zmago triumvirata; od tedaj je vpliv Protikapitalistične levice na politiko Podemosa ničeln.

Podemos ni doslej niti enkrat postavil pod vprašaj sistema tržnega gospodarstva, kar je, glede na njegove izvore, nenavadno. Kako to? Iglesias je večkrat eksplicitno zavrnil definicijo Podemosa kot levičarske sile, čeprav se je vodilni kader stranke socializiral v marksističnih krogih, mnogi od njih pa so tesno sodelovali z latinskoameriškimi levičarskimi vladami. To je skoraj gotovo posledica spoznanja, da bi izrazito levičarski diskurz težko prevladal v Španiji, kjer se velika večina volivcev umešča v politično sredino. Ko je Združena levica Podemosu nedavno predlagala oblikovanje volilne koalicije na bližajočih se parlamentarnih volitvah, je Iñigo Errejón prezirljivo odvrnil: »Naj kar imajo levico.« S tem je hotel povedati, da Podemos zanima predvsem sredinsko volilno telo. Iz tega vidika lažje razumemo, zakaj se Podemos v evropskem parlamentu ni vključil v isto poslansko skupino kot Syriza, čeprav je previdno podprl določene Tsiprasove ukrepe. Od ponovnega izbruha grške krize je Iglesias skrbel, da bi držal primerno distanco do Syrize. Predvsem zato, ker so trenja med Evropsko unijo in Grčijo izpostavila dejstvo, da se volja državljanov (ko je država visoko zadolžena) ne pretvori avtomatično v dejstva.

Kakšna bo teža Podemosa v novem sklicu španskega kongresa ostaja neznanka. Ne glede na to pa je treba poudariti velik vpliv, ki ga ima na ostale politične sile diskurz nove stranke, osredotočen na boj proti korupciji, demokratično etiko in poštenost, ter na kritiko ekscesov in škandalov političnih elit. Že sama prisotnost Podemosa sili ostale akterje v politični areni k večji pozornosti do korupcije v lastnih vrstah, kar se brez zunanje prisile verjetno ne bi zgodilo.

Glavno vprašanje: čemu?

Toda glavno vprašanje ostaja odprto: kaj je cilj Podemosa? Opozoril sem že, da lahko formacijo njegovih voditeljev postavimo v kontekst revolucionarnih levičarskih procesov v Latinski Ameriki v zadnjem desetletju; kljub temu pa svoje popularnosti ne gradijo na poudarjanju vrednot, iz katerih izhajajo. Ta fenomen ima svojo predzgodovino. Leta 1998 je perujski novinar Jaime Baily opravil intervju s tedanjim venezuelskim predsedniškim kandidatom Hugom Chávezom. Chávez je v intervjuju zanikal, da je socialist, zavzel se je za »spodbujanje investicij ameriškega kapitala« v Venezuelo, trdil, da se »odlično razume« s podjetniki, in zagotavljal, da »ne bo avtoritaren predsednik«. Od tega, kot vemo, ni ostalo nič. Kaj pa bi bila njegova prva poteza, če bi postal predsednik? »Začeti

Je možen drugačen tip kapitalizma? Pritrdilni odgovor, ki je tradicionalno navdihoval socialdemokracijo, je za svojega prevzela nova levica. Zdi se, da je njena strategija obuditev države blagostanja z vzpostavitvijo radikalnega izziva trenutni ureditvi, podobno kot je obstoj Sovjetske zveze spodbudil oblikovanje evropske socialne države.

z ustavodajnim procesom.« To španskega opazovalca nemudoma spomni na retoriko Pabla Iglesiasa: začetek ustavodajnega procesa, ki naj bi v široki državljanski participaciji spremenil temeljne značilnosti španske politične ureditve, je namreč eden njegovih osrednjih sloganov, ki ga uporablja tudi kot odgovor na zahteve po neodvisnosti in federalizaciji, ki vse odločneje prihajajo s periferij države.

Težko je vedeti, ali znotraj Podemosa resno razmišljajo o »pohodu na nebo« in popolni spremembi sistema, glede na to, da javno nikoli niso kritizirali temeljnih postulatov kapitalistične ureditve. Dejstvo pa je, da Podemosove ambicije, kakršne že so, niso omejene le s španskim političnim sistemom, ki trenutno teži k še večji heterogenosti kot doslej, temveč tudi z dejstvom, da je Španija globoko vpeta v evropske strukture. To nedvomno vpliva na zmernejšo retoriko, verjetno pa tudi na strateške premisleke voditeljev stranke, ki so zelo dobro podkovani v koordinatah politične realnosti.

Je možen drugačen tip kapitalizma? Pritrdilni odgovor, ki je tradicionalno navdihoval socialdemokracijo, je zdaj za svojega prevzela nova levica. Zdi se, da je njena strategija obuditev države blagostanja z vzpostavitvijo radikalnega političnega izziva trenutni ureditvi, podobno kot je v 20. stoletju obstoj Sovjetske zveze spodbudil oblikovanje modela evropske socialne države. Nedavna grška kriza pa vnaša dvom v uspešnost takšne strategije. Kljub temu lahko opazamo, da se je, z izjemo nemških socialnih demokratov (ki delujejo predvsem kot napredni predstavniki nemškega nacionalizma), evropska socialdemokracija zelo umirjeno odzvala na vlado Alexisa Tsiprasa in trenutek izkoristila, da bi se znova situirala kot sila, ki se zavzema za mirno preoblikovanje realnosti, pri čemer je izkazala željo, da bi obnovila skrhano vez z državljani.

Je to scenarij, ki ga lahko pričakujemo v prihodnje? Kakšna bo pri tem vloga formacij, kakršni sta Syriza in Podemos? Kakšen je sploh manevrski prostor levičarskih gibanj v kontekstu globalizacije, kjer države izgubljajo na moči? Tako zmerina kot radikalna levica bosta v prihodnjih letih najbrž soočeni z nujo po medsebojnem sodelovanju. Na lokalni ravni bo glavni izziv preusmeritev socialnih bojev k zavzemanju za kakovostnejšo demokracijo, na mednarodni ravni pa bo treba začeti resen spopad za preoblikovanje institucij, ki krojijo mednarodne ekonomske politike, v organe demokratičnega odločanja. Bodo zmogli?×

PREVOD: LUKA LISJAK GABRIJELČIČ